

4. Healey M The Essential Features of Undergraduate Research / M. Healey, D. Lopatto. – Council on Undergraduate Research Quarterly. – 2003. – March. – P. 139–142
5. Jenkins A. Developing the student as a researcher through the curriculum / A. Jenkins, M. Healey // Improving Student Learning through the Curriculum – Oxford: Oxford Centre for Staff and Learning Development, 2007. – P. 6–19.
6. Walkington H. Students as Researchers: Supporting Undergraduate Research in the Disciplines in Higher Education / H. Walkington. – The Higher Educational Establishment, York, 2015. – 34 p.
7. White R. Nursing practice should be informed by the best available evidence, but should all first level nurses be competent at research appraisal and utilisation? / R. White, S. Taylor // Nurse Education Today. – 2002. – № 3. – P. 220–224.
8. Бірта Г. О. Методологія і організація наукових досліджень / Г. О. Бірта, Г. Ю. Бургу. – Київ, «Центр учбової літератури, 2014. – 142 с.

УДК 37.013.42:81'246.2

КОНЦЕПТ БІЛІНГВІЗМУ У КАТЕГОРІАЛЬНОМУ ПОЛІ ТЕОРІЇ І МЕТОДИКИ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

Ситняківська С. М.

Житомирський державний університет імені Івана Франка

У статті проаналізований концепт білінгвізму з точки зору теорії і методики професійної освіти. На основі аналізу та характеристики поняття «білінгвізм» було визначено сутність понять «білінгвальне навчання» та «білінгвальна освіта». Під білінгвальною освітою в системі підготовки фахівців у ЗВО пропонуємо розуміти процес підготовки, за якого іноземною мовою викладаються дисципліни блоку професійної та практичної підготовки. Під білінгвальним навчанням у сфері вищої фахової освіти пропонується розуміти взаємопов'язану діяльність викладача

і студентів у процесі вивчення окремих дисциплін за фахом засобами іноземної мови, в результаті якої досягається високий рівень компетентностей, що забезпечує високий рівень володіння іноземною мовою та глибоке засвоєння предметного змісту дисциплін циклу професійної підготовки.

Ключові слова: професійна підготовка, білінгвальне навчання, білінгвальна освіта, концепт, білінгвізм.

КОНЦЕПТ БИЛИНГВИЗМА В КАТЕГОРИАЛЬНОМ ПОЛЕ ТЕОРИИ И МЕТОДИКИ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Ситняковская С. М.,

Житомирский государственный университет имени Ивана Франко

В статье проанализирован концепт билингвизма с точки зрения теории и методики профессионального образования. На основе анализа и характеристики понятия «билингвизм» было определено сущность понятий «билингвальное обучение» и «билингвальное образование». Под билингвальным образованием в системе подготовки специалистов в УВО предлагаем понимать процесс подготовки, при котором на иностранном языке преподаются дисциплины блока профессиональной и практической подготовки. Под билингвальным обучением в сфере высшего профессионального образования предлагается понимать взаимосвязанную деятельность преподавателя и студентов в процессе изучения отдельных дисциплин по специальности средствами иностранного языка, в результате которой достигается высокий уровень компетенций, что обеспечивает высокий уровень владения иностранным языком и глубокое усвоение предметного содержания дисциплин цикла профессиональной подготовки.

Ключевые слова: профессиональная подготовка, билингвальное обучение, билингвальное образование, концепт, билингвизм.

**THE CONCEPT OF BILINGUISM IN THE CATEGORIAL FIELD OF THE
THEORY AND METHODOLOGY OF PROFESSIONAL EDUCATION**

Sitnyakovskaya S. M.,

Zhytomyr Ivan Franko State University

Our country is on the way to European integration. That is why modernization takes place in all spheres of life, including the educational sphere. Today, there are changes in the content of education, it acquires a multicultural character. In this regard, learning a foreign language or bilingual education becomes an integral part of the process of forming a modern specialist.

However, despite the prolonged presence of the concept of bilingualism in the world's theory and practice of teaching, today there is the problem of the conceptual apparatus of the theory of bilingual education.

Different scholars interpret the notion of «bilingualism» differently, depending on the linguistic, psychological, sociological, culturological, methodological angle of the characteristic and analysis of this concept.

Therefore, the problem of content analysis and definition of the concept of bilingualism and its derivative concepts in the system of professional training of specialists in higher educational institutions of Ukraine appears.

The article analyzes the concept of bilingualism from the point of view of the theory and methodology of professional education. The essence of the concepts of «bilingual education» and «bilingual teaching» was determined based on the analysis and characterization of the concept of «bilingualism». Under bilingual education in the system of future specialists' professional training we suggest understanding the process of training, in which special (professional) subjects are taught in a foreign language. Under bilingual education it is proposed to understand the interrelated activities of the teacher and students in the process of studying some subjects in the specialty by means of a foreign language, as a result of which a high level of competence is achieved, which ensures a high level of

proficiency in a foreign language and deep learning of the subject matter of the professional (special) subjects.

It was proved that the development of the theory and practice of bilingual education and teaching in national higher educational institutions is an attempt to create a new educational standard, the emergence of which is dictated by the objective conditions of the development of foreign language education, on the one hand, and integration processes in the world, on the other.

Keywords: professional training, bilingual education, bilingual teaching, concept, bilingualism.

Постановка проблеми. Розглядаючи концепт як інноваційну ідею, що несе у собі творчий зміст, то білінгвальну освіту в даному випадку можна розглядати як продукт, що демонструє цю ідею, тобто концепт-продукт, що має місце на сьогоднішній день в освітній сфері з огляду на затребуваність і актуальність.

На сучасному етапі євроінтеграції нашої країни до європейського простору, модернізація відбувається у всіх сферах життєдіяльності, у тому числі і у освітній сфері – змінюється зміст освіти, вона набуває мультикультурного характеру. У зв'язку з цим, навчання іноземною мовою або білінгвальне навчання стає невід'ємною складовою процесу формування сучасного фахівця.

Однак, незважаючи на тривалу присутність понять білінгвізму у світовій теорії та практиці навчання на сьогоднішній день існує проблема понятійного апарату теорії такого двомовного навчання.

Різні науковці по-різному трактують поняття "білінгвізм", залежно від лінгвістичного, психологічного, соціологічного, культурологічного, методичного кута характеристики та аналізу цього поняття.

Формулювання мети статті. Тому постає проблема змістового аналізу та визначення концепту білінгвізму та похідних від нього понять в системі спеціальної професійної підготовки фахівців ЗВО України.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Незважаючи на те, що білінгвізм не

є розповсюдженою категорією в системі освіти, його теоретичні основи знайшли відображення у працях таких науковців як Є. Верещагіна [1], В. Маккея [2], М. Певзнера [3], Я. Радевича-Винницького [4]. Однак, проблема трактування понять «білінгвальне навчання» та «білінгвальна освіта», «навчальний білінгвалізм» у практиці діяльності вищої школи розкрита не у повній мірі, зважаючи на велику різноманітність трактувань цих феноменів з різних точок зору.

Виклад основного матеріалу дослідження. У практиці діяльності вищої школи, в процесі використання двох мов при навчанні, використовуються різноманітні терміни: «двомовність», «білінгвізм», «навчання на двомовній основі», «білінгвальне навчання», «білінгвальна освіта» та інші. Замість терміну «двомовність» у сучасній практиці діяльності вищої школи прийнято використовувати французький еквівалент "білінгвізм", або англійський еквівалент «білінгвалізм» і на основі цього терміну формулювати термінологічні словосполучення, що стосуються двомовності: білінгвальне навчання, навчання на білінгвальній основі, білінгвальна освіта, білінгвальна підготовка [5, с. 121 – 128].

На сьогоднішній день не існує єдиного визначення та розуміння терміна «білінгвалізм» з огляду на різні аспекти явища двомовності, а відповідно і різні кути характеристики та аналізу цього явища: соціальний аспект, психологічний, лінгвістичний, педагогічний, методичний, культурологічний та ін.

Різні енциклопедичні словники трактують білінгвізм як володіння двома мовами, коли обидві мови доволі часто використовуються в комунікації [6].

У. Вайнрайх розглядає білінгвізм як практику використання двох мов по черзі, а Є. Верещагін стверджує, що білінгвізм це здатність використовувати для спілкування дві мовні системи – первинну та вторинну [7, с. 11 – 89]. За коротким етнологічним словником білінгвізм – це функціонування двох мов для обслуговування потреб етнічного колективу та його окремих членів; відрізняється від простого знання ще однієї мови нарівні з рідною і припускає можливість користування різними мовами в різних життєвих ситуаціях [8, с. 46].

Також різними вченими по-різному виділені типи білінгвізму, зважаючи на комплексність явища. З психологічної точки зору існує рецептивний білінгвізм (лише розуміння мовних одиниць, що належать іншій мовній системі), репродуктивний білінгвізм (уміння відтворити почуте чи прочитане іноземною мовою) та продуктивний білінгвізм (можливість створювати мовні одиниці іноземною мовою) [9].

Для вітчизняної системи освіти вважаємо доцільним розвивати у студентів *продуктивний білінгвізм*, тобто можливість створювати мовні одиниці іноземною мовою, що є необхідним для використання білінгвальної освіти у майбутній професії фахівця.

Вчений В. Іцкович розглядає активний (вільно читає і говорить іноземною мовою) і пасивний білінгвізм (вільно читає, але не говорить іноземною мовою). Ю. Дешерієв виділяє контактний і неконтактний білінгвізм. На думку вченого, контактний білінгвізм виникає в умовах спільного повсякденного життя двох народів, а неконтактний білінгвізм виникає вдалині від носіїв мови шляхом спеціального вивчення іноземної мови у навчальному закладі [10].

За умовами виникнення вчені (Є. Верещагін, З. Муратова) класифікують білінгвізм як природний та штучний. Природний білінгвізм формується у результаті тривалого контактування та взаємодії носіїв двох мов у процесі їх спільної мовленнєвої діяльності, без цілеспрямованого впливу на становлення цього вміння у багатомовному середовищі. Штучний білінгвізм формується як наслідок активного і свідомого впливу на становлення цього вміння [1, с. 61–65].

У вітчизняній освітній сфері переважає *штучний білінгвізм*, який формується цілеспрямовано у процесі навчання задля полегшення інтеграції майбутніх фахівців у сучасному полікультурному економічно-культурному просторі.

За способом зіставлення двох мов В. Розенцвейг виділяє координативний білінгвізм і субординативний. При координативному білінгвізмі особа володіє двома мовами в рівній мірі і переключається з однієї мови на іншу в залежності від ситуації і

потреби, а при субординативному білінгвізмі особа вільно володіє лише рідною мовою, яка підпорядковує в її свідомості нерідну мову [7, с. 11 – 89].

Варто зазначити, що для вітчизняної освітньої сфери характерним є *субординативний білінгвізм*, хоча у дидактичних цілях у ході формування мети і завдань білінгвальних навчальних програм, тяжіти доцільно до координативного білінгвізму.

Варто зазначити, що усі вищеперераховані визначення поняття "білінгвізму" по-своєму є правильними, однак водночас суперечать одне одному. Різні науковці по-різному сприймають психологічні, етнічні, соціокультурні особливості носіїв мови, мають різні побутові та професіональні уявлення про це явище. Стосовно підготовки фахівців у ЗВО, найважливішими аспектами білінгвізму вважаються *соціальний* та *педагогічний*, які за своїми ознаками найтісніше пов'язані з навчанням та освітою в цілому.

Соціальний аспект білінгвізму пов'язаний, передусім, з дослідженням суспільних функцій кожної мови, якою користується населення. До цих функцій належать: мова як засіб міжнаціонального, міжнародного спілкування та мова як засіб навчання, як засіб наукової, художньої, навчальної літератури, як засіб побутового спілкування. Тому саме соціальним аспектом визначаються суспільні функції і сфери застосування кожної з мов.

Педагогічний аспект білінгвізму розглядає питання методичного характеру, що пов'язані з формуванням і розвитком двомовності. При цьому варто зазначити, що кожна наука виділяє свою цільову домінанту двомовності (психологія – вплив двомовності на розвиток окремих психічних процесів індивіда, лінгвістика – мовну компетентність, що відображає рівень володіння іноземною мовою). Педагогіка ж вивчає білінгвізм в контексті організації навчального процесу, її цікавить полікультурна освіта, можливість отримання спеціальних знань засобами іноземної мови, вплив білінгвізму на загальний рівень освіченості [3].

Таким чином, основне завдання педагогічного аспекту білінгвізму пов'язане з

системою освіти і навчання. Це так званий *навчальний білінгвізм*, коли в процесі навчання іноземна мова використовується поряд з рідною. За умови використання навчального білінгвізму відбувається переміщення ролі і місця іноземної мови у навчальному процесі: з навчальної дисципліни – об'єкта вивчення вона перетворюється в один із засобів набуття нових знань та отримання освіти. Тому в рамках поняття «навчальний білінгвізм» з'являються терміни «білінгвальне навчання» і «білінгвальна освіта». У сучасній педагогічній літературі існує вже багато визначень і цих понять.

Зважаючи на багатовекторність явища білінгвізму і на той факт, що цей феномен розглядається нами з освітньої точки зору, з акцентуванням на професійний аспект володіння іноземною мовою, необхідною для підвищення професійної компетентності, то під терміном «навчальний білінгвізм» пропонуємо розуміти таку *організацію навчання, за якої є можливість використання більше однієї мови як мови викладання фахових дисциплін в умовах підготовки студентів у ЗВО*. При цьому використання іноземної мови розширюється від її періодичного використання в регулярному предметному навчанні до її довгострокового і безперервного використання у предметному навчанні однієї з багатьох дисциплін у рамках всієї системи освіти, особливо на рівні підготовки магістрів.

Поняття «білінгвальна освіта» теж різними вченими трактується по-різному. Один із найвідоміших вчених-теоретиків білінгвальної освіти К. Бейкер стверджує, що поняття «білінгвальна освіта» іноді використовують, щоб описати освіту студентів, які уже володіють двома мовами, або вивчають додаткові мови. Він стверджує, що це не правильне трактування білінгвальної освіти. Такі хибні трактування, на думку вченого, виникають через складність явища білінгвальної освіти. Сам вчений трактує білінгвальну освіту як освіту, в умовах якої навчання проводиться більше ніж однією мовою [11, с. 412 – 416].

Джон Едвардс визначає білінгвальну освіту як «освіту, в умовах якої використовується дві мови» [12]. Вчений виділяє дві основні моделі білінгвальної

освіти: перехідна білінгвальна освіта (поступове зменшення використання однієї мови та розвиток другої мови) і модель підтримки чи збагачення (в умовах якої дві мови використовуються протягом всього чи майже усього навчання у школі чи ЗВО). Багато вчених-білінгвів притримуються також цих моделей білінгвальної освіти.

Приклади перехідної моделі та моделі підтримки білінгвальної освіти існують у європейських країнах та США уже давно, адже завдячуючи першій моделі діти національних меншин можуть продовжувати навчання англійською мовою чи іншою мовою більшості, а за допомогою другої моделі (підтримки), яка передбачає використання двох мов у навчальному процесі, є можливість забезпечити високий рівень володіння обома мовами учням (студентам). Модель підтримки знайшла широке застосування у освітніх системах Канади, США, Уельсу, Швейцарії. *Модель підтримки*, описана Дж. Едвардсом та ін., є актуальною і для вітчизняної освітньої системи, адже вона пов'язана з сучасними тенденціями бікультуралізму, плюралізму та збагаченням мови у професійному аспекті.

В. Сафонова підкреслює необхідність включення міжнародного аспекту в отримання освіти і відзначає, що наявність навчальної двомовності або багатомовності в навчальному закладі не може розглядатися як характеристика саме білінгвальної освіти, якщо жодна з іноземних мов не виступає самостійно як інструмент вивчення інших предметів та / або предметних сфер. На наш погляд, підхід В. Сафонові щодо визначення «білінгвальної освіти» в системі підготовки фахівців у вітчизняних ЗВО найбільш прийнятний, оскільки ми також пропонуємо у сучасній вищій школі на основі білінгвізму іноземною мовою викладати лише дисципліни блоку професійної та практичної підготовки.

В. Сафонова під сучасними білінгвальними освітніми засобами розглядає такі «білінгвальні освітні програми», в яких як рідна, так і іноземна мова використовуються як інструмент освіти та самоосвіти у ході вивчення різних дисциплін університетського циклу»Я [13, с. 15].

Таким чином, розвиток теорії і практики білінгвальної освіти у вищій школі передбачає використання двомовних освітніх програм, створення нових освітніх стандартів для отримання освіти на білінгвальній основі.

Розглянемо поняття "білінгвальне навчання", на якому базується білінгвальна освіта. Відзначимо, що у педагогіці воно не менш значиме, ніж білінгвальна освіта, адже основний шлях досягнення такої освіти – білінгвальне навчання. Загалом в сучасній літературі під білінгвальним навчанням прийнято розуміти таку організацію навчального процесу, коли є можливість використовувати більш ніж одну мову як мову викладання, однією із яких може виступати іноземна мова [3].

Розробляючи теоретичні основи білінгвального навчання конкретній дисципліні в умовах штучного білінгвізму, Л. Салехова визначила білінгвальне навчання у закладі вищої освіти як "взаємопов'язану діяльність викладача і студента в процесі вивчення математики засобами рідної та іноземної мови, в результаті якої досягається синтез компетентностей, що забезпечують глибоке засвоєння предметного змісту, розвитку мовлення, формування культури мислення, а також високий рівень володіння іноземною мовою для спеціальних цілей" [14, с. 25].

В умовах природного білінгвізму Н. Міфтахова визначає білінгвальне навчання природничим дисциплінам як навчальну діяльність, що полягає у засвоєнні студентами понятійно-термінологічного апарату дисципліни засобами його семантизації двома мовами та накопичення предметного тезаурусу, який сприятиме досягненню високого рівня засвоєння змісту навчальної дисципліни, що вивчається [15].

Проведений аналіз визначення поняття «білінгвального навчання» різними науковцями та зважаючи на особливості такого навчання у вітчизняних закладах вищої освіти довели, що найбільш доцільним у межах нашого дослідження і водночас самим повним визначенням поняття «білінгвальне навчання» у закладах вищої освіти є трактування цього поняття І. Дмитрієвою, яка розробила його, спираючись на надбання вчених, педагогів, які працюють над розробкою теорії та практики

білінгвальної освіти на сучасному етапі (Н. Міфтахової, М. Певзнера, Н. Салехової, В. Сафонової, О. Ширіна). Під білінгвальним навчанням у сфері вищої фахової освіти пропонується розуміти *«взаємопов'язану діяльність викладача і студентів у процесі вивчення окремих дисциплін за фахом засобами іноземної мови, в результаті якої досягається високий рівень компетентностей, що забезпечує як високий рівень володіння іноземною мовою, так і глибоке засвоєння предметного змісту дисциплін циклу професійної підготовки»* [16, с. 12]. У процесі такого навчання, вирішується двоєдина задача: здійснюється білінгвальне навчання студента і відбувається формування особистості, відкритої і готової до взаємодії з оточуючим світом, діалогу культур, інтеграції в єдиний культурно-освітній простір. Тому у випадку підготовки студентів у ЗВО, під метою білінгвального навчання може розглядатися не тільки розвиток комунікативних компетентностей, а й розвиток предметних компетентностей, у яких відображається специфіка фахових навчальних дисциплін, що вивчаються білінгвальним способом.

Суттєві складнощі існують і з використанням дидактичних категорій за білінгвальної системи навчання. До категоріального апарату білінгвальної дидактики стали вводитися такі поняття, як «вивчення дисципліни іноземною мовою» і «навчання на білінгвальній основі».

Поняття «вивчення дисципліни іноземною мовою» означає використання іноземної мови як засобу оволодіння студентами певними знаннями з дисципліни, а поняття «навчання на білінгвальній основі» набагато ширше. Воно включає: оволодіння студентами предметними знаннями у певній сфері на основі взаємопов'язаного використання двох мов як засобу освітньої діяльності; вивчення іноземної мови у процесі оволодіння певними предметними знаннями за рахунок взаємопов'язаного використання двох мов (рідної та нерідної) і оволодіння іноземною мовою як засобом освітньої діяльності.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. На основі аналізу та характеристики поняття «білінгвізм» було визначено

сутність понять «білінгвальне навчання» та «білінгвальна освіта». Під *білінгвальною освітою* в системі підготовки фахівців у ЗВО пропонуємо розуміти процес підготовки, за якого іноземною мовою викладаються дисципліни блоку професійної та практичної підготовки.

Під *білінгвальним навчанням* у сфері вищої фахової освіти пропонується розуміти взаємопов'язану діяльність викладача і студентів у процесі вивчення окремих дисциплін за фахом засобами іноземної мови, в результаті якої досягається високий рівень компетентностей, що забезпечує високий рівень володіння іноземною мовою та глибоке засвоєння предметного змісту дисциплін циклу професійної підготовки.

Вважаємо розвиток теорії та практики білінгвального навчання і освіти спробою створення нового освітнього стандарту, виникнення якого продиктовано об'єктивними умовами розвитку іншомовної освіти, з одного боку, і інтеграційними процесами у світі, з іншого.

Серед перспектив подальших досліджень професійної підготовки майбутніх фахівців на білінгвальній основі вбачаємо розробку навчально-методичного забезпечення для такого способу навчання.

Список використаних джерел:

1. Верецагин Е. М. К характеристике билингвизма эпохи Кирилла и Мефодия // Советское славяноведение. 1966, № 2. С. 61– 65.

3. Певзнер М. Н. Билингвальное образование в контексте мирового опыта (на примере Германии). Великий Новгород : НовГУ, 1999. 96 с.

4. Радевич-Винницький Я. К. Двомовність в Україні: теорія, історія, мововживання : монографія. Київ–Дрогобич : Посвіт, 2011. 592 с.

5. Ситняківська С. М. Історико-педагогічна ретроспектива проблеми становлення білінгвальної освіти у вищих навчальних закладах України // Вісник

Житомирського державного університету імені Івана Франка. Житомир, 2012. № 61. С. 121 – 128.

6. Энциклопедия "Кругосвет". Гуманитарный энциклопедический словарь : В 3 т. Москва : Гуманит. изд. центр ВЛАДОС : Филол. фак. С.- Петерб. гос. ун-та, 2002. Т. 1: А – Ж. 688 с. URL : <http://www.krugosvet.ru>.

7. Верещагин Е. М. Психологическая и методическая характеристика двуязычия (билингвизма). Москва : Изд. МГУ, 1969. С. 11 – 89.

8. Короткий тлумачний словник української мови. За редакцією Д. Г. Гринчишина. Укладачі: Д. Г. Гринчишин, В. Л. Карпова, Л. М. Полюга та інші. Київ : Вид. центр "Просвіта", 2010. С. 46.

9. Щерба Л. В. Избранные работы по языкознанию и фонетике. Т. 1, Ленинград : ЛГУ, 1968. 361 с.

10. Дешериев Ю. Д. Социальная лингвистика. К основам общей теории. Москва : Наука, 1997. 382 с.
– 416.

13. Сафонова В. В. Задачи, проблемы и перспективы развития билингвальных образовательных программ в России // Опыт билингвального образования средствами родного и иностранного языков в России : сб. статей. Москва, 1999. С. 15.

14. Салехова Л. Л. Дидактическая модель билингвального обучения математике в высшей педагогической школе: дис. ... док. пед. наук. Казань, 2007. С. 25.

15. Мифтахова Н. Ш. Система адаптационного обучения студентов на двуязычной основе в технологическом вузе: дис. ... док. пед. наук. Казань, 2013. 592 с.

16. Дмитриева И. И. Теория и практика билингвального обучения: учебно-методическое пособие / Дмитриева И. И., Коровина О. С. Великий Новгород: НовГУ им. Ярослава Мудрого, 2001. С. 12.